<u>MORFOLOGIE</u>:

Gramatické kategorie:

druh slova (10)
ļíslo (sg, pl /du/)
pád (N G D A V L I)
rod (m. f. n.)
urļenost (jen B, M)

vid (d ï nd)
slovesný rod (akt ï pas)
osoba (1. 2. 3.)
ļas (prézens ï futurum ï préteritum jako základ + dalģí moģnosti)
zpŢsob (indikativ ï imperativ ï kondicionál /optativ S, H, nepŚímá výpovĿŅ B, M/)

DRUHY SLOV:

formální hledisko (ohebná x neohebná)
sémantické hledisko (autosémantická x synsémantická)

O: S, A, Pron, Num, V x **NO:** Adv, Prep, Konj, Part, Int
AS: S, A, Num, V, Adv x **SS:** Prep, Konj, Part ï Pron; Int

PÁD:

- unifikace substantivní deklinace

- **<u>S, H</u>:** zvláģtnost Gpl **ï a** rodovĿ nediferencovaná (*jelena, imena, ģena*).

- pádový (tvarový) synkretismus: D/Lsg m. **ï u**, D/L/Ipl m./n. **ï ima**, f. **-ama** (nedostatek rodové specifikace); u f. typ *kost* (G/D/L/Isg ï i), u m. N/Asg neģiv. x G/Asg ģiv., u n. N/Asg, u f. a n. N/Apl.

- Rozdíly v tvrdé a mĿkké deklinaci:

<u>S, H</u> u m. jen v Isg (*kmetom* x *stricem*), u n. v N/A/Isg **o/e**, téģ **<u>B a M</u>** v Nsg **o/e**, u f. rozdíl zcela setŚen.

- Hláskové alternace:

V sg **k-c, g-z, h-s** (*majci, nozi, svrsi*), ale kolísání *sluga* **ï** *slugi/sluzi,* bez alternace **ï sk, -ģk, -zg**... (*puģka* **ï** *puģki, kocka* **ï** *kocki...*).

Vokalická alternace **o-l** (*orao* **ï** *orla*), fakticky **l** po vkladném *a* nebo *e* alternuje s **o**.

V pl **<u>S, H</u> k-c, g-z, h-s** (*vojnici, kovļezi, orasi*), u **<u>B</u>** pŚed **ï** *i* **k-c, h-s, g-z** (*vŁlci, belezi, koģusi*), u **<u>M</u>** u nĿkterých 1slab. m. **k-c** (*raci*).

Vokalická alternace: *vkladné a* v Gpl f., n., m. (*iskara, stakala, momaka*), ale ne vģude (*vrsti*).

Vokativ:

v jsl. jaz. (kromě Sl) zachován, projevuje se ale vliv N jmenovacího.

<u>S, H</u>: m. **-e/-u** (*učitelju!, druže!*); u f. **-o** (*bako!*), ale u os. jm**. – a** je N (*Nikola! Draga!*).

<u>M</u>: -e/-u; významová diferenciace (*brate! bratu!* ale *brat!* je oslovení přítele); u f. **-e/-o**: *majčice! Vasilke! ženo! Angelino!* kolísání *devojke/devojko!, sestričko/sestričke!*.

<u>B</u>: -o/-ju/-e (*junako!, učitelju!, Stojane!*); u f. **– o/-e** (*mamo!, Donke!*), ale též *Elena! Marija!* vedle hovorových až pejorativních *Eleno! Marijo!*; tvary jako *Nikola, Petko, Dobri, bašta, djado, Stanoj* nemají zvláštní tvary vokativu.

ČÍSLO:

protiklad sg x pl (**Sl** ještě **pl x du)**

- **<u>S, H</u>: duálové relikty**: Gpl *očiju, ušiju, ruku, nogu*; v **B** *răce, noze*
- **<u>S, H</u>: dva, tri, četiri + tvar počítaného předmětu** u m. = Gsg (zakona); u f. = Npl (žene)
- **<u>B</u>:** u všech číslovek specifická forma (*grada, leva, konja...*), u osob však tendence k obvyklé pl-formě (*vojnici, učiteli, junaci...*).
- **<u>M</u>:** rovněž specifická pl-forma (*čoveka, dena, junaka...*), ale tendence k obvyklé formě (*dni, junaci...*)

- **<u>S, H, B, M</u>:** u Subst. typu ***-anin*** širší sg-základ, redukovaný pl-základ (*građanin, graždanin, gragjanin* x *građani, graždani, gragjani*)

- **<u>S, H, B, M</u>:** rozšíření základu v plurálu: *most – mostovi/e, broj – brojevi/broeve*; **M -ovi** a **B -ove** lze s ohledem na ztrátu deklinace spíše považovat za speciální koncovky charakterizující plurál, nikoliv jako kmenotvornou příponu.

ADJEKTIVNÍ DEKLINACE:

S, H, Sl: Protiklad jmenných/krátkých a sloģených tvarŢ.

B, M: Protiklad neurļených a urļených tvarŢ.

Jmenný, resp. neurļený tvar ï atribut i predikát, sloģený, resp. urļený tvar ï pouze atribut;

<u>**Sl:**</u> tvarové rozliģení pouze v **N/Asg m.** (*mlad* x *mladi*).

<u>**S, H:**</u> tvarové rozliģení dŢslednŊģí: v **sg m./n.** je bez rozliģení pouze V a I;

sg f. kromŊ moģných intonaļních odliģností i délka koncovky N/A u sloģených x krátkost u jmenných: *mlâdŨ/mlâdÎ* x *mláda/mládu*;

sg n. a **pl m./n./f.** u N/A rovnŊģ rozdíl v délce koncovky.

Jinak se ostatní tvary sg f. a pl m./n./f. v nepŚímých pádech neliģí.

NŊkterá adjektiva (zvláģtŊ relaļní/vztahová) mají pouze sloģený tvar (*srpski*, *gradski*, *zubni*, *jelenji*).

<u>**B:**</u> urļité x neurļité tvary, tj. se ļlenem x bez ļlenu.

Neurļité tvary **m.** konļí na **souhlásku** nebo **-i** (*hubav*, *vesel*, *ļerven*, *bŁlgarski*, *kuļeģki*, *ovļi*), urļité na **-i-ja(t)** (*hubavijat*, *veselijat*, *ļervenijat*, *bŁlgarskijat*, *kuļeģkijat*, *ovļijat*);

f. neurļ. **-a**, urļité **ï ta** (*hubava* x *hubavata*);

n. neurļ. hlavnŊ **-o**, urļité **-to** (*hubavo* x *hubavoto*);

pl m./n./f. neurļ. **-i**, urļité **-te** (*hubavi* x *hubavite*).

<u>**M:**</u> to samé, jen urļité tvary m. konļí na **-i-ot** (*ubaviot*, *veseliot*, *crveniot*, *bugarskiot*), podstatnŊģí rozdíl je v tom, ģe zde existují i urļité formy **-ov**, **-va**, **-vo**, **-ve**, resp. **-on**, **-na**, **-no**, **-ne** odpovídající tŚíļlennému systému ukazovacích zájmen.

Protiklad urļitých/neurļitých tvarŢ je v B a M paradigmatický, tj. moģný u jakéhokoliv adj.

Deklinace jmenných tvarŢ adjektiv v S, H a Sl odpovídá substantivním vzorŢm.

S, H: U **m.** a **n. sg** je shoda ve vģech pádech s výjimkou V (*mladǭļoveļe*, *mladŐselo*) a I (*mladǭm prozorom/selom*). U **f. sg** a v **pl vģech rodŢ** je shoda jen ve tvarech N (*mlada*; *mladi/mlade/mlada*) a A (*mladu*; *mlade/mlade/mlada*).

Sl: U **m.** a **n. sg** je shoda jen v N a A, u **ģivotných m.** jen v N; u **f. sg** je shoda úplná. V **pl vģech rodŢ** je shoda opŊt jen ve tvarech N a A.

Deklinace sloģených tvarŢ adjektiv v S a H fakticky splynula s deklinací zájmennou, kdeģto **v Sl** je rozdíl zachován, ke splynutí doģlo jen v nŊkterých pádech sg m.

Rozdíly v tvrdé a měkké deklinaci:

Došlo k **vyrovnání** obou deklinací, **rozdíly v S a H** zůstávají jen v **G, D** a **L sg m.** a **n.** (*novog* x *tuđeg*, *novom* x *tuđem*) a v **N/A sg n.**, což platí i pro **Sl** (*novo* x *tuđe/tuje*).

Tvarový synkretismus:

S, H: především **D, L a I pl všech rodů** (obdobně jako u subst.).

Posesivní adjektiva:

sufixy **-ov/-ev** nebo **-in**; problém s tvořením od maskulin na **-a**: **rodový princip** se uplatňuje jen u **Sl**. U **S, H, B a M** je určující **deklinační typ** (**S, H:** *sluga* → *slugin*, **B** *bašta* → *baštin* /ale *Nikola* → *Nikolov*/, **M** *vladika* → *vladikin*).

Stupňování adjektiv:

Prostý komparativ: sufixy + častá alternace slovního základu;

Sl: -ejš- (*starejši*), **-š-** (*mlajši*) nebo **-j-** (*dražji*);

S a H první typ bez -š-, tedy jen **-ij-** (*stariji*), druhý typ **-š-** (*lakši*, *mekši*, *ljepši*), třetí typ **-j-** (*draži*, *mlađi*).

Analytické tvoření komparativu a superlativu:

V **Sl, H a S** vedle prostého komp. a sup. je lze tvořit i analyticky: *bolj/najbolj*, *više/najviše* (vzestupné stupňování) x *manje/najmanje* (sestupné st.). Sup. výhradně analyticky: **naj- + komparativ**.

B a **M** pouze prefixálně: Komp **po- + pozitiv**, Sup **naj- + pozitiv**: *po-hubav*, *naj-hubav*; *poubav*, *najubav*). Tyto prefixy lze spojit i s kvalif. substantivy v pozici predikátu (*po-majstor*) nebo s prostor. adverbii (*po-nadolu*) či slovesy (*Taka po-može*).

ZÁJMENA:

Zájmena osobní:

trojļlenný systém OZ, 1. a 2. osoba není rodovĔdiferencována (s výjimkou plurálu ve Sl), 3. osoba ano:

Sl:	**sg.** jaz ï ti ï on/ona/ono	**pl.** mi/me ï vi/ve ï oni/one/ona
SH:	**sg.** ja ï ti ï on/ona/ono	**pl.** mi ï vi ï oni/one/ona
M:	**sg.** jas ï ti ï toj/taa/toa (knię. on/ona/ono)	**pl.** nie ï vie ï tie (knię. oni)
B:	**sg.** az ï ti ï toj/tja/to	**pl.** nie ï vie ï te

B a M ï zdvojování OZ v nepŚímých pádech, tj. spojení plného a krátkého tvaru v A a D: pŚ *Na tebe ti e lesno; Go vidov nego.*

Zájmena ukazovací:

Funkce deiktická ï prostorová vzdálenost pŚedmĔu vzhledem k mluvļímu (tento/tamten dŢm);
Funkce anaforická ï odkazování na pŚedmĔ, o kterém se v textu jię hovoŚilo (ten/onen dŢm; k pŚedchozí výpovĔdi odkazuje to);
Funkce gramatická (preparativní) ï zástupné slovo, jehoę pomocí je do pozice vĔného ļlenu uvádĔna nĔjaká vedlejęí vĔa (ten, kdo koupil tu kytici...).

B ï dvojļlenný systém, **M, S, H a Sl** trojļlenný systém demonstrativ, pŚi anaforickém uęití moęná redukce na dvojļlenný.

B:
deixe ï *tozi/toja : onzi/onja*
anafora ï *tozi/toja*, pŚedchozí výpovĔŅ: *tova*
gramatika ï *tova*

M:
deixe ï *ovoj : toj : onoj*
anafora ï *toj* (*ovoj, onoj* pŚíznakové), pŚedchozí výpovĔŅ: *toa*
gramatika ï *toj, onoj*

S, H:
deixe ï *ovaj : taj : onaj*
anafora ï *taj* (*ovaj, onaj* pŚíznakové), pŚedchozí výpovĔŅ: *to*
gramatika ï *taj, onaj*

Sl:
deixe ï *tale : ta : tisti/tistile*
anafora ï *ta, tisti*, pŚedchozí výpovĔŅ: *ta*
gramatika ï *tale*

NepŚíznakové deiktické tvary: **B:** *tozi/toja,* **M:** *toj*, **S, H:** *taj*, **Sl:** *ta*.

Zájmena pŚivlastŔovací:

Na slovanském jihu typické pro 3. os. uģití adjektivních posesiv:
Sl: ***njegov, njen, njihov*** (du. ***njun***)
S, H: ***njegov, nje(zi)n, njihov***
M: ***negov, nejzin, nivni*** (nesklonné, ale rodovŊpromŊnné tvary)
B: ***negov, nein, tehen*** (nesklonné, ale rodovŊpromŊnné tvary)

Charakteristické je uģití dativu os. zájmen v posesivní funkci (jen ve **Sl** periferní):
S, H: *Majka mi joġ nije doġla.* **B:** *Ģliġtata im sa novi.* **M:** *Maģ ti e ovde.*

Zájmena tázací a neurļitá:

protiklad ***jaký*** **x** ***který*** (nŊjaký x nŊkterý)

který vyļleŔuje substanci z mnoģiny podobných substancí (individualizující význam);
jaký vyļleŔuje pŚíznak (a jeho prostŚednictvím pak substanci) z mnoģiny druhových pŚíznakŢ.
Které ġaty si obleļeġ? x *Jaké ġaty si obleļeġ?*

Jaký má v **Ļ** obecnŊjġí význam, stejnŊ i v **Sl:** ***kateri*** **x** ***kakġen*****, B:** ***koj*** **x** ***kakŁv*****, M:** ***koj*** **x** ***kakov***
V **S a H** ***koji*** proniká do sféry ***kakav*** a má obecnŊjġí význam.

ĻÍSLOVKY:

Ļíslovky jsou v zásadŊ ohebné slovní druhy, ale zejména nŊkteré základní se chovají jako neohebné.

Ļíslovka oznaļující poļet 1:
rozliġuje rody, má i tvar plurálu (ve spojení s plurálii tantum).

B: edin (-in spol. s VSJ a LS)
M: eden
Sl: eden, en (Ŷ ein)
S, H: jedan (spol. se ZSJ)
S, H, Sl: skloŔování jako ukazovací zájmeno taj/ta.

Ļíslovka oznaļující poļet 2:
ve vġech jazycích dva tvary:

B, M, S^{e}**, Sl:** dva : dve
H, S^{ije}**:** dva : dvije
Rodový protiklad:
S, H: m./n. : f. (spolu s VSJ a LS)
B, M, Sl: m. : n./f. (spolu s Ļ i Sn)

Deklinace obou tvarŢ je v **Sl** totoģná (NA ***dva : dve***, GL ***dveh***, DI ***dvema***, viz téģ **Ļ** ï NA ***dva : dvŊ***, GL ***dvou***, DI ***dvŊma***), v **S a H** se rozliġuje (NA ***dva : dve/dvije***, G ***dvaju : dveju/dviju***, DLI ***dvama : dvema/dvjema*** Ÿ starý duálový charakter deklinace).

Ļíslovky oznaļující poļet 3 a 4:

H, S, B, M: ***tri, ļetiri***.
Pouze **Sl** rozliġuje rod: m. ***trije, ġtirje*** : n./f. ***tri, ġtiri***.

SkloŔování se u **S a H** vyrovnalo ļíslovce 2, rozdíl je jen v tzv. tematickém vokálu (G ***triju, ļetiriju,*** D ***trima, ļetirima***).
Sl ï podobnŊ ale zachován rozdíl v DI, coğ souvisí s duálovým tvarem ļísl. 2 (G ***treh, ġtirih,*** D ***trem, ġtirim***).

Tvary substantiv ve spojení s ļíslovkami 2, 3, 4:
Sl: 2 + duál, 3, 4 + plurál
S, H: 2, 3, 4 + Gsg
B, M: 2, 3, 4 + -a (m., tzv. numerativ) nebo plurál (n., f., m. personická ï zde ve spojení dvama, trima, ļetirima // dvajca, trojca, ļetvorica)

Ļíslovky oznaļující poļet 5 a výğe:

5, 6, 9, 10:
Sl, H, S, B, M: ***pet, ġest, devet, deset***
7, 8:
B, Sl: ***sedem, osem***
M: ***sedum, osum***
S, H: ***sedam, osam***

B, M, ale i S a H ï nesklonnost tŊchto ļíslovek.
Sl ï tvary plurálu s vokálem /i/ ï NA ***pet***, GL ***petih***, D ***petim***, I ***petimi***.

100:
sto ï nesklonná, v **S a H** ï téğ tvar ***stotina***, který se skloŔuje; **Sl** ï ***sto*** se skloŔuje jako *pet*: ***stotih, stotim***...

200, 500:
Na rozdíl od Ļ, kde se skloŔují obŊļásti, u JSJ se tyto ļíslovky neskloŔují.

Personiļnost maskulin ve spojení s ļíslovkami se odráğí vğude kromŊ Sl: dvojica, petorica, desetorica + Gpl. Tato maskulina se vğak mohou pojit i s obvyklými ļíslovkovými tvary.

SLOVESA:

U sloves rozliğujeme tyto kategorie:
vid (d ï nd)
slovesný rod (akt ï pas)
jmenný rod (m. f. n. ï jen u nĿkterých tvarŢ sloves)
osoba (1. 2. 3.)
ļas (prézens ï futurum ï préteritum jako základ + dalğí moģnosti)
zpŢsob (indikativ ï imperativ ï kondicionál /optativ v **S, H,** nepŚmá výpovĿŅ v **B, M**)

1. osoba:
Mluvļí ï implikuje rysy Komunikátor, Personiļnost, Subjekt;
1pl ļasto funguje v transponovaném uģití ï pluralis majestaticus; autorský plurál (v daném kontextu je schopen implikovat i adresáta, proto není nevhodný).

2. osoba:
Adresát ï implikuje rysy Komunikátor, Personiļnost, Subjekt;
nĿkdy substituuje 1sg (napŚ. **B** *Po-kŁsno idva tolkova narod,* ***ļ****e prosto njama kŁde da legne****ğ*** *ili sedne****ğ***)
2pl ï kolektivní adresát nebo vykání;
2sg ï mŢģe mít zobecnĿný význam (napŚ. **Ļ** *S poctivostí nejdál dojde****ğ***; **Sl** *Dela****ğ*** *kot konj vse leto, to****ļ****a pa pobije v petih minutah*);

3. osoba:
Nekomunikátor ï není vylouļen pŚznak Personiļnost, Subjekt;
zvláğtní uģití ï kontakt s malým dítĿtem, ļili substituuje 2sg;
obecný charakter subjektu ï konstrukce s podmĿtem ļlovĿk (**Sl** ***ļ****lovek,* **H** ***ļ****ovjek,* **S, M, B** ***ļ****ovek*) (napŚ. **Sl** ***Ļ****lovek je iz njihovega pisanja dobil vtis*; **H** *Najgore je prvih pet godina, a onda se* ***ļ****ovjek privikne*; **B** ***Ļ****ovek mo****ģ****e da poludee!*)
3. os. reflex. ï Personiļnost, implikuje rys Subjekt ï tzv. nespecifikovaný personální subjekt (napŚ. **S, H** *Ide se nizbrdo*; **Sl** *Tod se hodi na Triglav*)

<u>Systém ļasŢ</u>

Zákl. ve vğech slovan. jaz. je trojļlenný systém ve vztahu k okamģiku promluvy (préteritum ï prézens ï futurum).
Tomu odpovídá **Sl**; **S, H, B a M** mají sloģitĿjğí systém minulých ļasŢ (vļ. jednoduchých ļasŢ aoristu a imperfekta);
Vğechny jazyky mají téģ antepréteritum (= pluskvamperfektum), coģ je vedlejğí relativní ļas v rovinĿ minulé. V rovinĿ budoucí mu odpovídá futurum II s významem pŚedbudoucím, které nemá jen **Sl**.

Základním protikladem je protiklad ļasŢ minulých proti neminulým.
Minulé ļasy ï lokalizace dĿje/stavu pŚed okamģikem promluvy;
ĂNeminuléñ ļasy ï lokalizace dĿje/stavu v rovinĿ nikoli minulé;
Nedokonavý prézens ï okamģik promluvy;
Dokonavý prézens ï lze zobecnit jen jako lokalizace dĿje/stavu v rovinĿ nikoli minulé;
Dokonavé i nedokonavé futurum ï lokalizace dĿje/stavu po okamģiku promluvy;
Dokonavý prézens ve významu futurálním ï lokalizace dĿje/stavu po okamģiku promluvy; kontextový význam ļasové následnosti dĿje vzhledem k nĿjakému ļasovému orientátoru.

1. Prézentní konjugace

Syntetický charakter, odlišnosti jsou v počtu konjugačních tříd v závislosti na tematickém vokálu:

Celý jih – 3 typy s vokály /e/, /a/, /i/ (viz i Č): př. *bereš – pevaš – nosiš*.

1sg: ***-m*** (**Sl, H, S, M**) nebo ***(-a)-m/-a*** (**B**)
2sg: ***-š***, pouze u *být* je stará koncovka ***-si*** (**S, H**: ***jesi/si***, **Sl, M, B**: ***si***)
1pl: ***-m*** (**B**), ***-me*** (**B** u sloves s *-m* v 1sg, **M**), ***-mo*** (**Sl, H, S**)
2pl: ***-te***, **Sl** u starých atematických sloves i ***-ste*** (daste, veste)
3sg: ***nulová*** koncovka (**Sl, H, S, B, M** – *dela, piše, čita, moli, vika*)
3pl: ***vokalická*** koncovka (**Sl, H, S** – *delajo, pišu, čitaju*) nebo ***-t*** (**B, M** – *moljat, vikaat*)

Specifikum slovesa *být*:
S a H – tvary přízvučné (ortotonické) vers. nepřízvučné (enklitické):
jesam, jesi, jest(e); jesmo, jeste, jesu x *sam, si, je; smo, ste, su*

Alternace prézentního základu u sloves s inf. kmenem na velární konsonant:
M – odstranění alternací (*pečam, pečeš, pečat; možam, možeš, možat*)
Sl, H a S – odstranění alternace v 1sg (*pečem, pečeš; možem, možeš*), 3pl však *peko/peku, mogo/mogu*
B – alternace zachována (*peka, pečeš, pekat; moga, možeš, mogat*)

2. Futurum

Slovanský jih se výrazně liší od severu; nemá totiž tvarové rozdíly mezi dok. a nedok. futurem (srov. **R** *budu pisať/napišu* nebo **Č** *budu psát/napíšu* x **Sl** *bom pisal/bom napisal*, **H** *pisat ću/napisat ću* nebo **B** *šte piša/šte napiša*).

Kromě **Sl** se futurum tvoří spojením s modálním slovesem *chtít*, v záporu pak v některých případech *nemít*:
H, S: *ću, ćeš, će; ćemo, ćete, će / neću...* + inf.
B: *šte* (jde o neohebnou částici) / ***njama da*** + préz.
M: *ќe* (jde o neohebnou částici) / ***nema da*** + préz.
Sl: *bom, boš, bo; bova, bosta, bosta; bomo, boste, bojo/bodo / ne bom...* + l-ové příč.

Dok. prézens má futurální význam jen ve vedlejší větě jako tzv. závislé futurum:
B *Toj šte si kupi knigata, kojato si izbere;* **H** *Pogovorit ćemo o tome, kad dođeš.*

Futurum II (futurum exactum):
Tzv. závislý budoucí čas, který vystupuje ve vedlejších větách a vyjadřuje nejčastěji děj předcházející jinému ději v budoucnosti, někdy ale i děj souběžný nebo následný po nějakém ději v budoucnosti. Vyskytuje se jen v **H, S a B**.

Tvorba: l-ové příčestí +
- pomocné sloveso *být* ve futurálním tvaru *budem, budeš*... (**S, H**)
- pomocné sloveso *být* ve složeném futurálním tvaru ***šte săm/băda, šte si/bădeš*** (**B**)

Minulé futurum (futurum praeteriti):
B: bŁdeġte vreme v minaloto
vyjadŚuje, ġe mluvļí mŊ v minulosti v plánu nŊco vykonat, co by ale k momentu v minulosti realizované promluvy bylo vlastnŊ v budoucnosti (**B** ï *ġtjah da piġa, ġteġe da piġeġ... / njamaġe da piġa, njamaġe da piġeġ...*; **M** ï *kôe odev, kôe odeġe... / ne kôe odev, ne kôe odeġe...*)

Minulé futurum neurļité (futurum exactum praeteriti):
B: bŁdeġte neopredeleno vreme v minaloto
vyjadŚuje dŊj ve vztahu k nŊjakému minulému dŊji budoucí, ale fakticky dŊj minulý (jen **B** ï *ġtjah da sŁm hodil, ġteġe da si hodil...*)

3a. Opisné ļasy minulé

Préteritum (perfektum):
Hlavní, ale ļasovŊ blíġe nespecifikovaný dŊj minulý.
<u>Tvorba</u>: Slovanský jih uġívá l-ového pŚļestí + pomocného slovesa *být*, **M** bez p.s. v 3sg/pl (jako **Ļ**); v **B** bez p.s. Ÿ referativní modus (zpŢsob nepŚímé výpovŊdi), ļili rozliġuje význam.

S, H: Na otázku lze odpovŊdŊt pomocným slovesem (*Jesi li uspio? ï Jesam.*)
TvoŚení záporu: negativní ļástice se pŚipojuje k pomocnému slovesu (*Ta **nisem ļ**ital; To **nisam ļ**itao; Toa **ne sum ļ**el; Tova **ne sŁm ļ**el*) x **Ļ** (*To jsem **neļetl***)

Sg ï rodové rozdíly (***0** ï **a** ï **o***); Pl ï taktéġ (***i** ï **e** ï **a***), s výjimkou **B** (jen ***-i***) a **M** (jen ***-e***).

Antepréteritum (pluskvamperfektum):
Vedlejġí dŊj minulý, který pŚedchází jinému dŊji; mŢġe znamenat i výsledek minulého dŊje vztaġeného k minulosti. Na slovanském jihu ġivý jev, v **Ļ** se pociŠuje jako archaický (*Uļinil, jak byl slíbil*).
<u>Tvorba</u>: **Sl, H, S** ï l-ové pŚļestí + perfektum slovesa *být* (**S, H** *On je bio radio*); **B, M** ï l-ové pŚļestí + aorist slovesa *být* (**B, M** *Toj beġe rabotil*)

3b. Prosté ļasy minulé

PŚítomné v jazycích slovanského jihu, s výjimkou **Sl**. Ģivé vġak jen v **B** a **M**. V **S** a **H** se vyskytují v starġím spisovném jazyce, v souļasnosti jen tam, kde mají oporu v náŚeļí, a to spíġe mezi Srby a Ļernohorci. Imperfektum je vġak na ústupu i tam a pociŠuje se jako kniġní tvar.

Aorist:
B ï minalo svŁrġeno vreme, **M** ï minato opredeleno svrġeno vreme
Základní tvar vyjadŚující dŊj pŚedcházející okamġiku promluvy a vázaný na urļité konkrétní momenty v minulosti. TvoŚí se od sloves obou vidŢ, dominují vġak slovesa dokonavá, a od slovesného základu minulého. Tvarový synkretismus v 2 a 3sg:

B: ***-h, 0, 0; -hme, -hte, -ha***
M: ***-v, 0, 0; -vme, -vte, -(j)a***
S, H: ***-h, 0, 0; -smo, -ste, -ġe***

Imperfektum:
B ï minalo nesvŁrġeno vreme, **M** ï minato opredeleno nesvrġeno vreme
VyjadŚuje minulý dĿ soubĿġný s nĿjakým minulým orientaļním momentem. TvoŚ se témĿŚ výhradnĿod sloves nedokonavých, od slovesného základu pŚtomného, koncovky jsou prakticky totoġné s aoristem.

B: ***-h, -ġe, -ġe; -hme, -hte, -ha***
M: ***-v, -ġe, -ġe; -vme, -vte, -(j)a***
S, H: ***-h, -ġe, -ġe; -smo, -ste, -hu***

<u>**Systém modŢ (zpŢsobŢ)**</u> ï protiklad indikativu, imperativu a kondicionálu.

1. Imperativ:
Tvar, který oznamuje, ġe dĿ je ze strany nositele mluvļím oļekávaný.
Vlastní tvary imperativní jsou 2sg/pl, **Sl** téġ 2du:
2sg: ***0/-i/-j***
2pl: ***-te*** pŚpojené k sg. tvaru (aglutinaļní tvoŚení); **B** a **M** (ale i **Ļ**) vġak mají specif. koncovku signalizující 2pl a navíc imp.: ***-ete*** (pŚ **H, S** *nosi* ***ï*** *nosite* x **B** *nosi* ***ï*** *nosete*)

1pl: ***-mo*** pŚpojené k sg. tvaru (**Sl, H, S**); **B, M** ï ***da + 1pl ind.*** (*da piġem; da odime*), **B, S, H** moġné i opisné konstrukce s ***daj*** (*daj da veļeramo! daj da otidem!*) nebo s vybízecí ļásticí ***hajde!*** (**M** ***ajde!***) (*hajde da veļeramo/veļerjame!*)

3sg/pl: nepŚmá výzva
- spojení výzvové ļástice **Sl** ***naj***, **H, S, B, M** ***neka, da, neka da*** (**Ļ** ***nechŠ, aŠ***) /Ŷ pŢvodnĿze slovesa *nechat*/ s **3 os. ind. préz.**

- <u>záporný imperativ</u>: obecnĿnedok. tvary více neġ dok. (*házej! x neházej!; hoŅ! x neházej!*)
- jsl. jaz. ï spíġe opisná podoba: **B** ***nedej/te/ da*** **+ ind., M, S, H** ***nemoj/te/ da*** **+ ind., S, H** ***nemoj/te/*** **+ inf.**

2. Kondicionál:
Tvar, který vyjadŚuje dĿ moġný nebo nĿļím podmínĿný. Analytický kondicionál se tvoŚ z aoristových tvarŢ pomocného slovesa ***být*** a **l-ového pŚļestí**. Tento kondicionál je ve vedlejġích vĿtách na jsl. prostoru upozadĿn ve prospĿch modálnĿnepŚznakového indikativu, zvláġtĿve spojení s *da*.

V **M** a **Sl** má pomocné sloveso *být* podobu neohebné ļástice ***bi***;
H, S, B ï ohebné tvary, ale synkretismus 2. a 3. os. sg
(**S, H** ***bih, bi, bi; bismo, biste, bi;*** **B** ***bih, bi, bi; bihme, bihte, biha***)

B a **M** nerozliġují kond. pŚtomný a minulý, kdeġto:
S, H: ***ļ****itao bih* x *bio bih* ***ļ****itao* (okrajové) **Sl:** *delal bi* x *delal bi bil*

<u>**Slovesná adjektiva ļinná (pŚļestí) a pŚechodníky**</u>

	prézentní part.	**préteritální part.**	**prézentní pŚech.**	**préteritální pŚech.**
Sl	*delajoļ*	*delavġi* (kniġ.)	*delajoļ/gledaje*	*delavġi/gledavġi*
H, S	x	x	*gledajuĺi*	*gledavġi*
M	x	x	*vikajkĝi*	x
B	*noseġt*	x	*nosejki*	x
(Ļ)	*dĿající*	*udĿavġí* (kniġ.)	*nes-a/-ouc/-ouce* (kniġ.)	*pŚnes-0/-ġi/-ġe* (kniġ.)

__**Infinitiv a supinum**__

Infinitiv není v **B** a **M**, v **S** a v menší míře i v **H** je v některých konstrukcích nahrazován indikativním tvarem. Jen __**Sl**__ má jako __jediný slov. jaz. opozici inf. x sup.__ Inf. má vokalické zakončení ***-ti*** (v **Č** tomu bylo též, ale ve 2. pol. 20. století došlo ke změně na ***-t***). **Sl** má opozici ***-ti*** (inf.) x ***-t*** (sup.). V **B** tzv. zkrácený tvar infinitivu (inf. základ), především v záporném imperativu typu *nedej pisa*.

PŘÍSLOVCE (ADVERBIA; **H, S, M** PRILOZI; **B** NAREČIJA)

Neohebný plnovýznamový slovní druh označující především **místní** (*tam, tady, daleko, dole, vzadu* aj.), **časové** (*zítra, pozdě, dnes, večer, teď* aj.), **způsobové** (vč. **množství a míry**: *vesele, česky, mlčky, dobře* aj.; *hodně, málo, úplně, vůbec* aj.) a **příčinné** (*náhodou, hlady, smíchy, navzdory, schválně* aj.) **okolnosti**, za nichž se realizuje obsah slovesa, platí obsah adjektiva nebo jiného adverbia.

Formální hledisko: příslovce __původní__ (nemotivovaná) x __nepůvodní__ (motivovaná)
Př: **S** *često, juče, rano, pre* x *noću, danas, leti, dobro, malo, zanimljivo*

Adverbia vzniklá z *kvalifikačních adjektiv* je možno stupňovat, to však není vyjadřování kvalit gramatických, nýbrž lexikálně-sémantických:
Č *dobře* – *lépe* – *nejlépe* **H, S** *dobro* – *bolje* – *najbolje* **B** *dobre* – *po-dobre* – *naj-dobre*

Některá příslovce se vnímají spíše jako částice. Jsou to taková příslovce, na něž se nelze zeptat běžnými otázkami typu *kde? kam? proč? kolik? jak?* – *već, bar, baš, čak, evo, eno, gotovo* apod. Některá patří mezi tzv. **větná adverbia** = komentují obsah celé věty, tj. mají funkci **modifikátorů** – *bohužel; istina, srećom, međutim* apod.

ČÁSTICE (PARTIKULE; **H** ČESTICE/RIJEČCE; **S** REČCE; **M** ČESTIČKI; **B** ČASTICI)

Neohebný neplnovýznamový slovní druh. Jinak řečeno jde o taková synsémantika, která nemají spojkový nebo předložkový charakter.

Na základě jejich funkce a formálních vlastností lze rozlišovat částice **modální** (*asi, snad, možná* aj.), **intenzifikační** (*velmi, hodně, zcela* aj. – viz též měrová adverbia), **vytýkací** (*jenom, rovněž, jedině, také* aj.), **modifikační** (primárně příslušejí jiným slovním druhům: *ale, tedy/teda, hezky, prostě* aj.)*, **odpovědové** (*ano, jo, ne; da, ne, jest/e/; njama* aj.), **negační** (*ne/nikoli*) a **přací/optativní** (*kéž; neka*).

Př: *Ty jsi __ale__ trouba! To je __teda__ nadělení! A teď to __hezky__ vyklop! __Prostě__ to udělej!*

Př EDLOĢKY (PREPOZICE; **H** PRIJEDLOZI; **S, M, B** PREDLOZI)

Neohebný neplnovýznamový slovní druh, vyjadŚuje pŚedevģím povahu vztahu jména ke slovesu nebo k jinému jménu ve vĿĿ Podle spojitelnosti dĿíme pŚedloģky na **genitivní, dativní, akuzativní, lokálové a instrumentálové.** NĿkteré jsou spojitelné s více pády (**H** *na, u, pred* aj.).

Z hlediska **pŢvodu** se pŚedloģky dĿí na **pŢvodní** (pravé) a **nepŢvodní** (nepravé):
H, S *pod, pri, od, na, do, iz* aj. x *kraj, niz, posle, zbog, meĿu* aj.

Z **formálního** hlediska se dĿí na **prosté** (jednoduché) a **sloģené**:
H, S *pod, od, niz, posle* x *uzduģ, iznad, ispod* aj.

Významy pŚedloģek:
Prostorové (*oko, ispred*), **ļasové** (*prije, sredinom*), **vztahové** (*u vezi s, s obzirom na*), **pŚíļinné** (*zbog, od*) aj.

SPOJKY (KONJUNKCE; **H, S** VEZNICI; **M** SVRZNICI; **B** SĿ JUZI)

Neohebný neplnovýznamový slovní druh slouģící ke spojování vĿ, ļástí vĿ nebo slov.

Forma je jednoslovná (*a*), opakovaná (*nebo, nebo*), dvojitá (*buĻ ï nebo; ili ï ili*) nebo víceslovná (*ne tak ï jako spíģe*)

Spojky s ohledem vztah mezi spojovanými ļleny dĿíme na **souŚadicí** (parataktické) a **podŚadicí** (hypotaktické). Dalģí ļlenĿní viz syntax.

CITOSLOVCE (INTERJEKCE; **H** UZVICI/USKLICI; **S** UZVICI; **M** IZVICI; **B** MEĢDUMETIJA)

Neohebný slovní druh se zvláģtními typy významŢ, v komunikaci jsou citoslovce plnĿsdĿná a formálnĿsamostatná. Z hlediska výstavby textu plní pŚedevģím funkce emocionální a sociální (kontaktové). VyjadŚují se jimi nálady, pocity, city, dojmy, výzvy nebo se napodobují zvuky okolního svĿta.

1. citoslovce **pocitová** (*sláva! ach jo! proboha!* aj.)
2. citoslovce **zvukomalebná/onomatopoická** (*bác cink bé prásk* aj.)
3. citoslovce **obecnĿkontaktová a vybízecí** (*ļlovĿļe lidiļky pánové hele marģ viĻ* aj.)

Ļ *plác, ģbluŔk* **H** *pljus, buĺ* **B** *pljas, pljak*
Ļ *haf!* **H** *vau!* **B** *bau!*